

KENT FOLKLORUNUN İÇİNDEN: BİR ODTÜ EFSANESİ

From within the urban folklore: A METU Legend

Dedans du folklore urbain: Une Légende de METU

M. Gül ULUĞTEKİN*

ÖZET

Bu inceleme bir tür olarak efsanenin günümüzdeki işlevini kentsel mekânla ilişkilendirmeye çalışmaktadır. Bu çerçevede üniversite, özgül bir kentsel mekân olarak alınarak üniversite efsanelerinin kampüs hayatıyla iç içe geçmişi değerlendirilmiştir. Efsanenin günümüzde de varlığını sürdürüyor olması geleneksel edebî türlerin yaşamın yeni mekân ve gereksinimlerine uyum sağlaması ile ilgili görülmüştür.

Anahtar Kelimeler

Efsane, Kent, Kampüs

ABSTRACT

This study tries to deal with the contemporary function of the legend as a branch in relation to the urban space. In this context, university is taken as a specific urban space in evaluating the intermelted character of university legends and campus life. The fact that legend continues to exist today is considered in relation to the adaptation of traditional literary branches into the new spaces and needs of life.

Key Words

Legend, City, Campus

Dillimize Farsça'dan gelmiş bir sözcük olan "efsane", bir çok batı diline Latince "legendus" sözcüğünden geçmiştir (Yavuz 175). Muhsine Helimoğlu Yavuz, masal, destan, halk hikâyeleri gibi türlerle karıştırılmaması gereken efsaneyi şöyle tanımlıyor:

Kişi, yer ve olayları konu alan, inandırıcılık özelliğine sahip, çoğu zaman olağanüstülükler yer veren, belirli bir üsluba ve şekle bağlı olmayan, kaynaklarını genellikle geçmişin derinliklerinden alan, kısa, yalın, ağızdan ağıza aktarılan, anonim halk anlatılarıdır. (175)

Bütün anlatılar bir veya bir çok mekâna yerleşir. İki ya da daha fazla mekâna yerleşen anlatılar, yeni birer ürün olarak görülmesi gereken varyantları

oluştururlar. Bir tür olarak efsanenin işlevleri ile ilintilendirilebilecek toplumsal normlara uyulmasını sağlama, dinî ve ahlakî yasakların yerleştirilmesi gibi sorunlar, efsanenin hangi mekâna veya mekânlara ait olduğunun belirtilmesini özellikle önemli kılar. Bir başka deyişle, mekânı belirtilmeyen efsane etkin olmaz ve işlevini yitirebilir. Olağanüstülükler inandırıcı bir üslupla yer veren efsaneler, bilinmeyen alana ait olmalarıyla ilgi çekici ve etkileyicidir. Pertev Naili Boratav'a göre efsane, masaldan ayrılarak hikâyeye ve destana yaklaşan bir türdür:

Efsanenin başlıca niteliği inanış konusu olmasıdır; onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir. Bu niteliği ile efsane masaldan ayrılır,

* Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

hikâye ve destana yaklaşır. Başka bir niteliği de düz konuşma diliyle ve her türlü üslûp kaygısından yoksun, hazır kalıplara yer vermeyen kısa bir anlatı oluşudur. (106)

Geçmiş yüzyıllarda yaşamış insanlara kıyasla kendimizi “modern”, yaşadığımız çağı da “enformasyon” çağı olarak tanımlıyoruz. Ancak “modern” insanın da bilmediği veya bildiği halde kontrol edemediği pek çok şey var. Efsanelerin “modern” dünyada temel işlevlerini yitirmeksizin yaşamaya devam etmelerinin en çarpıcı örneklerinden biri de üniversitelerde üretilen kampüs efsaneleri olsa gerek.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi’ne dair öğrendiğim bir kaç efsane içinde memorat olmayışı ve öğrenciler arasında yaygın oluşuyla dikkatimi çeken bir efsane ile bu çalışmayı sınırlandırmak durumundayım. Bir internet sitesinden alıntıladığım (daha sonra iki ODTÜ mezunundan daha duyduğum) efsane şöyle:

ODTÜ Matematik Bölümü’nün önünde kitaplarını eline almış, uzun boylu, soluk yüzlü bir kız heykeli vardır. ODTÜ’de anlatılana göre, bu kız gerçekten yaşamış. Normal şartlarda bitirmenin büyük başarı sayıldığı Matematik Bölümü’nü üç senede “kafayı sıyırmadan” birincilikle bitirmiş. Ancak mezuniyet törenine gelirken trafik kazası geçirip ölmüş. Bunun üzerine Matematik Bölümü, kızın heykelini “örnek öğrenci” niyetine diktirmiş.

İnternet sitesinden alıntıladığım ikinci efsane, yukardaki efsane ile başka bir efsanenin birleşmesinden oluşmuş daha uzun bir anlatı:

ODTÜ Kütüphanesinde girişte, or-

tada duran heykeli bilirsiniz. Onun ilginç hikâyesi burdadır... Hiç bilmediğiniz bir ODTÜ efsanesi... Yıllar önce ODTÜ Fizik Bölümü’nde çok çalışkan öğrencilerden biri yoğun çalışmalar yapmakta, gece gündüz, büyük zamanını fizik bölümü “lab”larında harcamaktaymış. Birsüre öğrenci nükleer bir konu üzerinde “lab”da çalışırken, yoğun radyasyona maruz kalmış, bu yüzden bir nevi mutasyona uğramış, adeta insan görünümünden uzaklaşmış. Bu mutasyon yüzünden, öğrenci içine kapanmış, kendini sadece çalışmasına vermiş, gününün nerdeyse tamamını “lab”larda harcamaya başlamış. Bir yandan yoğun tempo, bir yandan maruz kaldığı radyasyonun ölümcül etkileri, öğrencinin hayatta kalmasına izin vermemiş. ODTÜ de, öğrencisinin mutasyona uğramasıyla ilişkili ve onu anmak açısından şimdi ODTÜ Kütüphanesi’nin giriş kısmında ortada duran heykeli oraya yerleştirmiş. Öğrenciyi anmak için yapılan heykelin oraya yerleştirilmesi ile ilgili olarak bilinen diğer birşey ise şudur. ODTÜ Matematik Bölümü’nün yakınında herkesçe bilinen bir kız heykeli bulunmaktadır. Bu heykelin efsanesi, matematikteki bir kız öğrencinin çok çalışkan olduğu, okulu 3,5 not ortalamasıyla bitirdiği, hatta matematik ve fizik çift-anadal yaptığı ancak mezuniyet törenine gelirken trafik kazasıyla hayatını kaybettiğidir. ODTÜ’de bu öğrenci için o heykel dikilir. İşte bu fizikçi öğrenci ile bu matematikçi kızın aralarında çok büyük bir aşk olduğu o zamanlar bilinmekteymiş. Önce kız ölür ve fizikçi, kendini “lab”larda çalışmaya hapseder ve hayata küser. Kız için heykel matematiğe dikilmiş. Ölen fizikçi

erkek öğrenci için heykel önce Fizik Bölümü civarlarına dikilecekken Fizik Bölümü öğrencileri araya girer ve çok çalışkan olmalarına rağmen yine de birlikte olmayı başarabilen bu iki öğrencinin, aslında iki aşık olduklarını hocalarına bildirirler ve heykel, kız için dikilen heykelin karşısındaki kütüphanenin giriş kısmına, kız heykelini görebilecek şekilde yerleştirilir, aşıklar artık birbirlerini derslerden görmeseler de, orada artık temsilen birbirlerini (en azından ODTÜ var oldukça) ebediyen görebileceklerdir...

Bu efsaneleri kent yaşamının oluşturmuş olduğu pek çok açıdan gözlemlebilir. Efsaneye konu olan kahramanlar ODTÜ öğrencileridir, biri fizik, öteki matematik bölümlerinde okumaktadırlar. Kız trafik kazası ile, oğlan radyasyona maruz kalarak ölmüşlerdir. Trafik kazası ve radyasyona maruz kalma gibi ölüm sebeplerinin tamamen çağımıza özgü ve kent yaşamına ait olduğunu belirtmeye gerek yok. İki efsane de pek çok açıdan inandırıcı görünmektedir. En az inandırıcı olabilecek ve olağanüstü olarak nitelendirilebilecek nokta, fizikte okuyan öğrencinin radyasyondan ötürü bir çeşit mutasyon geçirdikten sonra ölmüş olmasıdır. Ancak bu mutasyona uğrama öyküsü de bana ODTÜ'ye girdiğim sene fizik bölümündeki derslerin zorluğuyla ilişkili olarak duyduğum "fizik öğrencilerinin bir kilometre öteden bile tanınabileceği"ne dair ortada dolaşan espirileri hatırlattı. Bu anlamda mutasyon hikâyesinin fizik öğrencisine atfedilmesi sadece yaptığı deneylere ilişkin olarak değil, bu söylenti itibarıyla de daha kolay kabul edilebilir görünüyor.

Bu çalışmada kullandığım iki efsane, kampüs folklorü ile kampüs kültürünün iç içe geçmiş olduğunu gösteriyor. ODTÜ'nün folklorü, ODTÜ'nün kültürü ile biçimlenmiştir –mutasyon geçiren ve çok çalışkan fizik öğrencisi ile fizik öğrencilerinin çok çalışmaktan uzaktan tanınabilir hallerine dair olan hikâyede görülebileceği gibi. Aktardığım efsanelerin matematik ve fizik bölümlerinin "çok zor bölümler" olarak görülmesini içeren ODTÜ alt-kültürünü pekiştirme işlevine sahip olduğu söylenebilir. Bundan başka, efsanelerdeki iki aşık da çok çalışkan öğrencilerdir ve toplumsal normlar ile değerler açısından bakıldığında böyle öğrenciler ileride de başarılı olarak toplum içinde saygın bir yer edineceklerdir. Oysa bu efsaneleri duyduktan sonra pek çok öğrenci ders çalışmak konusunda kendilerini pek de fazla zorlamanın bir anlamı olmayacağını düşünebilir. Bu bağlamda efsanelerin dersler konusunda kendilerini baskı altında hisseden öğrencileri, rahatlatma işlevi var gibi görünüyor.

Gelenekle ilişkileri bakımından bu iki efsanede dikkatimi çeken bir nokta, "taş kesilme" motifi ile ölen öğrencilerin heykellerinin dikilmesi arasında kurulabilecek bağlantı oldu. Metin Ergun'un aktardığına göre, efsanelerde, beddularla taş kesilenlerden başka, günah işleyenler ile kendi dilekleri sonunda taş kesilenler vardır. Ergun'a göre bir farklılığı olduğuna inanılan her taş için efsane söylenir, "hatta sadece taşlar, kayalar için değil, heykeller için de efsaneler söylenmektedir" (177).

Mine Hatun Efsanesi, Dede Korkut Hikâyeleri'nden Uşun Kocaoğlu Şeğrek

Hikâyesi ve Yusufçuk Kuşu Efsanesi bu motifi içlerinde barındırır: zorda kalan kahramanlar Tanrı'ya "bizi ya taş et, ya da kuş" diye yakarır. Mine Hatun Efsanesi ile Yusufçuk Kuşu Efsanesi'nde birleşmeleri engellenen ve yakalanmak üzere olan aşıklar Tanrı'ya bu şekilde yakarır, dilekleri kabul olunur ve böylece birbirlerinden ayrılmamış olurlar. Yukarıdaki kampüs efsanesine göre de üniversiteli iki aşık, heykel biçiminde de olsa "ODTÜ var olduğu sürece" birbirlerinden ayrılmayacaklardır.

Metin Ergun'a göre, "taşa dönme"nin bir alt bölüm olduğu "şekil değiştirme motifi", Türk efsaneleri arasında en yaygın motiftir. Türk efsanelerinin dışına çıktığımızda, Stith Thompson'un *Motif-Index of Folk Literature* adlı yapıtında, şekil değiştirme motifine "tabu" ve "büyü" bölümlerinde rastlandığını görüyoruz. Yukarıdaki iki kampüs efsanesiyle ilgili olarak Thompson'un "İnsanın Farklı İnsan Şekline Dönüşmesi" alt başlığında incelediği D-50 kodlu "Sihirle İnsanda Meydana Gelen Değişiklikler" motifi ile "İnsanların Değişmesini Sağlayan Sihirli Nesnelere" alt başlığında incelediği D-1330 kodlu "Fiziksel Değişiklikler Yapan Sihirli Nesnelere" motifinin fizikçi öğrencinin geçirdiği fiziksel değişimle ilgisi olabilecek motifler olduğunu

düşünüyorum. Mekânın üniversite olarak belirlendiği bir kent efsanesinde sihirin yerini kimyasal karışımların ve radyasyonun almış olması doğal karşılanabilecek bir durum. Bu bağlamda, yukarıdaki efsanelerin dünya efsaneleriyle ilişkisi üzerine yapılacak kapsamlı bir araştırmanın ilgi çekici olacağı görüşümdedir.

Bu sınırlı çalışmanın da gösterdiği gibi, umduğum gibi, bir sosyolojik olgu olarak köyden kente göç ile köylere oranla artık daha fazla kişinin kentlerde yaşıyor olması, bir tür olarak efsanelerin yok olmasına değil, tersine, varlıklarını çeşitlenerek sürdürmelerine yol açıyor. Yaşam alanlarımız değişse de bilmediğimiz ve kontrol edemediğimiz alanlar var oldukça efsaneler işlevlerini yitirmeyecek, dolayısıyla kültürün ve alt-kültürlerin bir parçası olarak var olmaya devam edecektir.

KAYNAKLAR

- Boratav, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Gerçek Yayınevi: İstanbul. 1969.
- Ergun, Metin. *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*. I. Cilt. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara. 1997.
- Yavuz, H. Muhsine. "Dünya Halk Kültürlerinin Ortak İrmakları: Efsaneler". *Pertev Naili Boratav'a Armağan*. Turan, Metin (ed). T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara. 1998.
- www.odtum.net